

A nyíllal átlőtt (béke-) galamb „gyógyítása”

Falukutatás egy határmenti kistrégióban

2005 májusában a Budapest Környéki Népfőiskolai Szövetség a Kertészeti Egyetem településtervező mérnök-hallgatóival egyhetes helyzetfeltáró falukutatást végzett Kemencén (Magyarország) és Ipolyszakálloson (Szlovákia) az Ipoly-menti kistrégió életének, gondjainak megismerése céljából.

Ipolyszakállosi tapasztalatok

A határon túli faluban baráti hangulat fogadott minket a szép természeti, táji adottságokkal megáldott település középkorú polgármestere, *Gasparik Kálmán*, és hasonló korú helyettese, *Marsal András* jóvoltából. Előadásaikból és a kézhez kapott színvonalas helyi kiadványokból már az első napon megismerhettük alapvető életkörülményeiket, gondjaikat. A jövőre vonatkozó kilábalási terveiket illetően viszont egyértelmű bizonytalanságot, politikai pesszimizmust tapasztaltunk, ami különösen sarkallt bennünket társadalmi-gazdasági helyzetfeltáró munkánk minél alaposabb (néhány nap alatt lehetséges) elvégzésére.

A helyi lakosokkal, „közszolgákkal”, pappal és másokkal folytatott személyes életút-interjúk, s az utcai-kocsmái beszélgetések alkalmával főleg elkeseredettséget, reménytelenséget, csalódottságot és elvagyódást tapasztaltunk. Az egyik beszélgető társunk, egy kisboltos asszony meg is je-

gyezte, hogy *“ez itt a senki földje, nem kellünk mi sem Szlovákiának, sem Magyarországnak.”*

A helyi művelődési ház a Községházával együttműködve hosszasan kutatót a település Mária Terézia korabeli jelvényt pecsétje után, aminek lenyomatát *Pifkó Péter* és *Beke Margit* művészettörténészek segítségével végül meg is találták az Esztergomi Hercegrámsági Iroda levéltárában. Ennek fényképe alapján készült el 1992-ben a község jelenlegi címere, melyen hármashalom (Fáttra-Tátra-Máttra?) látható, a középső kiemelkedő halmon repülésre kész galamb tart a csőrében három szál búzakalászt. A két szélső halomból kinövő egy-egy körben összehajló olajág, mint a békesség jelvénye látható “Szakállosi pecsét 1768” körirattal. Arra, hogy a galamb testébe álló nyíl mikor és miért került bele a jelképbe, nem tudtak választ adni az általunk megkérdezettek... *A rövid kutatás alatt felmért problémák a nyíllal átlőtt (béke-) galamb “meggyógyításának”, azaz a társadalmi béke helyreállításának szükségességére hívták fel a figyelmet.*

Beszélgetőtársaink elbeszéléseiből valamint az *Ezredforduló* című - községi önkormányzati - millenniumi kiadványból egyértelműen kitűnt, hogy *nem az eltérő anyanyelvű (szlovák, magyar) emberek közötti, hanem a politikai ellentétetől, illetve a határmenti régió magárahagyatottságától szenvednek az itt élő magyarok.*

Ismerkedés a faluval

Embersorsok

Rövid földrajzi, gazdaságtörténeti áttekintés

Az Ipoly folyó partján, Nyitra megyében, a Hont-Ipoly menti régióban található az Ister-Granum Eurorégió határtelepülése: Ipolyszakállos. A Hont-Ipolymenti régió Zalabától egészen a nagykürtösi járásig terjed. Ezen a régióon belül alakították meg az Alsó-Ipoly menti kistérséget, melynek 17 szlovákiai községe mellé csatlakoztatni szerettek volna 15 magyarországi határmenti kistélepet is, de ez – Gasparik Kálmán polgármester elmondása szerint – még ezidáig nem sikerült. *A kistérségi alulról építkező faluhálózat azonban életképesebb, s Deménd, Ipolyszakállos szervező kapcsolataiként működik együtt ennek a kimunkálásában.*

Az Alsó-Ipoly menti Szakállos községet a tatárjárás által elpusztított magyar és palóc falvak lakói alapították (1299-ben már oklevél említi). A település neve feltehetően a sok kicsi érrel („szakállal”) átszőtt Ipoly-vidékre utal. Trianon előtt a község Hont vármegyéhez tartozott, az *Esterházi*, majd később a *Huszár* család birtokaként. Az említett békeszerződésnek „köszönhető”, hogy a háború előtt az Ipolyon átívelő 47 híd része ma is csonkán várja újraépítését. Ipolyszakállost is híd kötötte össze az anyaországgal – ahogy a helyiek nevezik ma is a 2004. december 5-ei magyarországi, a kettős állampolgárságról, a nemzetiségi csatlakozásról szóló sikertelen népszavazás utáni csalódottságukban is hazánkat... A lerombolt híd családtagjaiktól és kö-

rábbi földjeiktől zárta el a gazdákat. A '90-es évek változásait hasonló szervezetlenség, koncepcióhiány és a kisember teljes gazdasági kiszolgáltatottsága jellemezte, mint Magyarországon. *A földjeiket termelőeszközök nélkül visszkapó idős emberek kifosztottságról, föld-felvásárló „maffiákról” panaszkodtak sírva. (Például egy tolókoscs nagymama: „30 ezer koronával tartozik nekem ma is a TSz, az egész életem ennyit ér, de ezt sem tudják kifizetni. Jobb lenne meghalni, mint ebben a szegényben élni!”)*

A 900 körüli lelket számláló falu a '60-as években még másfél ezres lélekszámú, virágzó agrártelepülés volt. Mára helyi szolgáltatás nélküli (az orvos és a fodrász is a környékből jár át), áthelyezett, központosított közigazgatású (Nyitra, Léva), munkanélküliségtől (statistikailag 20%), elöregedéstől és elvándorlástól szenvedő kistélepet lett.

A történelmileg jellemző szarvasmarha-, sertésenyésztés, szőlészet (otelló), méhészet, vadászat, halászat majd a közelmúltbeli fűszerpaprika-termesztésből *csupán a méhészet – helyi mézfeldolgozó üzem alakult nemrég – és egy dán gazda sertéshizlaldája* maradt a termelőszövetkezet 2003-ban történt megszűnése után. A földek javát gabona- és kukorica-termesztésre bérlő dán vállalkozóval „gondok vannak”. Adott ugyan sertéshúst a közös faluünnepekre, de nem veszi figyelembe a helyi hatóságok környezetvédelmi előírásait, a sertéshizlaldájából származó szennyvíz kapcsán nem hajlandó együttműködni a falu szennyvíztisztítójának

létesítésében. Nyilvánvaló, hogy termelési költségeinek minimalizálására törekszik, termelésének externális költségeit (pl. szennyvíz-probléma) a falura hárítva. Telephelyét „néma” biztonsági örök vigyázzák. (Nem adhattak interjút az öt meglátogató egyetemistáinknak.) Nem tud vagy nem akar beilleszkedni a falu életébe?

„Mi a magyar vállalkozókat vártuk volna ide!” – hangzott el sok megkérdozett szájából.

A döntő többségében magyar nemzetiségű, katolikus falu Ipolyságból származó papja szintén az együttműködés hiányáról panaszkodik – szintúgy a polgármester és helyettese, akik a fiatal, 30-as évei elején járó paptól többet várnak, mi több: a tapasztalt lelki vezetőt hiányolják, aki elősegíthetné az emberek közötti jobb megértést a kettévált faluban. Az interjúk alapján inkább falu-város jellegű mentalitásbeli elentét okoz beilleszkedési gondot.

A falu kicsiny evangélikus közösségéhez a szomszédos település lelkésze jár át hetente egyszer istentiszteletet tartani. A biblia-beszélgetések az önkormányzatnál dolgozó *Tuhárszky Ilona* presbiter, régi népfőiskolás társunk vezeti.

Tennivalók

A munkanélküliség, a TSz-nek a tagok felé való tartozással történő megszűnése és a többség számára átláthatatlanul átalakuló tulajdonosi viszonyok keltette lehangoltság érthető. A 2003-ban tönkrement TSz-ben 120 fő dolgozott, jelenleg 20 főnek jut munka a dán sertéshizlalda vállalkozásnál. Az emberek egyéni stratégiák szerint küzdenek az életben maradásért, leginkább úgy, hogy elmennek a faluból munkát vállalni a fiatalabbak. A település fejlődését a demográfiai adottságok (a 18 és 50 év közötti lakosság aránya 50% feletti) és a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Hivatal (CI-DA) anyagi támogatásával, valamint a Kanadai Urbanisztikai Intézet szakmai segítségével elkészült „Ipolymente mikroregió stratégiai terve” lehetővé tenné. Ez a terv 2015-ig fogalmazza meg a lakosság életszínvonalának általános növekedéséhez, a fejlett mezőgazdaság és feldolgozóipar kialakításához szükséges teendőket:

1. *A vállalkozói szférában:* gazdaságfejlesztési stratégia régiószintű összehangolása; a vállalkozói egységek számának növelése; támogatási adatbázis; új technológiák bevezetésének segítése; biomassza energetikai előállítás.
2. *Az önkormányzati politikában:* magas színvonalú, régiószintű községi együttműködés; az adó- és illeték-megszabás összehangolása; a földrendezés felgyorsítása (tagosítás? – A szerző); a lakosság jogi ismerteinek gyarapítása; növelni a bűnmegelőzés hatékonyságát.
3. *A közművesítés és környezetvédelem területén:* a községek fokozott közművesítése; hatékonyabb környezetvédelmi módszerek alkalmazása; szelektív hulladékgyűjtés; a természeti értékek megőrzése, megújítása mint turisztikai vonzerő.
4. *A minőségi szolgáltatási intézményrendszer kialakítása vonatkozásában:* az épületek modernizálásával javítani az

Határjárás

oktatás feltételeit, ezzel fokozni a régióhoz való kötődést; megőrizni és továbbfejleszteni az ősök kulturális örökségének védelmét; az egészségügyi szolgáltatások színvonalának megtartása, szociális szolgáltatások javítása.

5. *A községek közötti és a nemzetközi együttműködés vonatkozásában:* összehangolt, határon átnyúló együttműködés (regionális végrehajtó [elavult jelző – A szerző] bizottság létrehozása a határ menti magyarországi községek képviseletével); kapcsolatteremtés az EU hasonló kistérségeivel (három-, ill. négyoldalú lakossági találkozó); a régió fejlesztésében megnövelni az EU-alapokból származó pénzeszközök szerepét (közös szlovák-magyar multiplikációs pályázatok beadása).

Véleményünk szerint a fent vázolt stratégia fokozatos megvalósításával a régió gazdasági felemelkedése és ennek nyomán a régóta óhajtott társadalmi megbékélés is elérhető lesz.

A jelenleg érzékelt megtorpanást a községi vezetők a nagypolitika érdektelenségével magyarázzák. A mi meglátásunk az volt, hogy a feltörekvő helyi vállalkozók (például *Németh Árpád* az EU-s pályázattal létesült mézfeldolgozó üzemével és modern panziójával) alkalmasabbak lennének a kistérség felvirágoztatására, mint „a múlt terheit nyögő” intézményes faluvezetés. Ezt a megállapításunkat támasztotta alá az említett vállalkozónak az INTERREG III. pályázatban való együttműködési felkérése, melyet a BKNSZ titkárával, *Nagy Júliával* ottlétünk utolsó napján együttműködési szándéknyilatkozat formájában írtak alá.

Szlovákiai tartózkodásunkat Ipolyság városának meglátogatásával zártuk. Ez a kisváros intézményileg (iskolák, kórházak stb.), történelmileg régióközpontnak alkalmas húzóerővel rendelkezik (még mai is viszonylag nagyszámú a helyi értelmiség).

Kemencei tapasztalatok

A magyarországi interjúk, beszélgetések hasonló (magárhagyatottsági) problémákat tártak fel, de a közelmúlt változásai már régebben lezajlottak, mint Ipolyszakálloson, ezért kissé jobb gazdasági talpraállást, kevésbé elszegényedett népességet tükröztek. A környék településeihez mérten Kemencének a legkiterjedtebb a területe, ahol jelentős szerepet foglal el az erdőgazdálkodás és a bogyósgyümölcs-termesztés. Megalakult a TÉSZ, mely több százhektáros gazdát foglal magába. Tudatos és jelentős a faluban a falusi turizmus, vendéglátás, működik a Tájház, melyet a tervek szerint kibővítenek kézműves alkotóházzá. Működik az iskola, a Helytörténeti Gyűjtemény. Itt áll az egykori Hont Vármege Megyeháza. A falu vezetése tudatosan tartja fenn az élhetőbb élet érdekében a csodálatos természeti környezetet. Megmaradt a kisvasút és a kemenceiek vendégszeretete, melyet a falukutatás során is tapasztaltunk.

A hazai vállalkozók a félbérért kapható szlovák (ingázó) munkaerő alkalmazását részesítik előnyben, amiért aztán a „hazaiak” szintén ingázni kényszerülnek a fejlettebb régiók (Budapest) felé.

A falukutatást az ipolyszakállosi és kemencei tapasztalatok összegzésével és az érintett települések vezetőinek meghívásával Kemencén fejeztük be.

Összefoglaló kérdések – elsősorban Ipolyszakállos sorsát illetően

Beteg a falu lelke, jobban, mint a teste. A zavaros helyzetből való kilábalást nem látják az emberek.

- *Lelkileg hogyan lehetne felhozni a falut?*
- *Milyen helyi programok vannak, lehetnek? (mézturizmus, tájház jobb kihasználása a falusi turizmus számára stb.)*
- *A fiatalokat hogyan lehetne megtartani a faluban?*
- *Mit akarnak az emberek, miben vesznek, vennének részt?*

A fellendülést jelentősen segítené a két ország között lerombolt hidak, utak és vasútvonalak (például Ipolyság és Drégelypalánk között) megfelelő szintű helyreállítása – az Ipoly menti szlovákiai és hazai kistelepülések régóta óhajtott közös vágya –, ami a mai napig nem történt meg. Vajon miért???

Budapest 2005. május 31.

Balogh Judit Anikó,
Nagy Júlia

